

С. Косенко,
ад'юнкт Національної академії внутрішніх справ
України, м. Київ

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕПОВНОЛІТНІХ ПОТЕРПІЛИХ ВІД СТАТЕВИХ ЗЛОЧИНІВ

В системі заходів по протидії злочинам важливе місце повинна займати профілактика віктимної поведінки жертви злочину.

В Україні в останні роки приділяється значна увага цьому питанню. Ряд вчених України присвятили свої праці проблемі віктимності. Це, зокрема, такі автори, як: Голіна В.В., Джужа О.М., Моїсєєв Є.М., Михайлов О.Є. та деякі інші. Але їх роботи в основному носять загальнотеоретичний характер. Наступним кроком у вивченні проблеми віктимності повинно стати вивчення жертв по категоріях злочинів та стосовно окремих категорій потерпілих. При цьому важливо охарактеризувати поведінку жертви на індивідуальному фізичному рівні, а також простежити їх соціально-демографічні, морально-психологічні особливості тощо¹.

Окреме місце серед всього масиву потерпілих займають неповнолітні потерпілі від статевих злочинів. По-перше, неповнолітні найбільш уразлива частина населення, яка внаслідок розумової і фізичної незрілості потребує спеціальної охорони і піклування. Необхідність такого підходу до неповнолітніх закріплена в цілому ряді міжнародних документів, зокрема в Конвенції про права дитини (1989р.). Стосовно ж виділення в окрему проблему вивчення неповнолітніх потерпілих від статевих злочинів, то це обґрунтовується специфікою цих злочинів та їх небезпечністю взагалі і вкрай згубним впливом на свідомість неповнолітніх, їх подальшу поведінку. Як свідчать дослідження, дехто з неповнолітніх від статевих злочинів згодом став на шлях розпусти, дехто замикається в собі, стає недовірливим до оточуючих, що інколи заважає створенню своєї родини. Ті ж потерпілі, хто явно не змінюються в поведінці, все одно відчувають негативний вплив пережитого протягом тривалого часу, а інколи і всього життя.

В Україні значна кількість неповнолітніх щорічно потерпає від злочинів. На жаль, статистика не веде обліку потерпілих в залежності від їх віку та вчинених проти них злочинів. Тому ці показники не можна проаналізувати по роках в цілому по Україні і окремих її регіонах. Між тим в аспекті, який розглядається, інтерес представляють дані аналізу цього питання, який провів в свій час Верховний Суд України. За даними Верховного Суду України в 1996р. від усіх злочинів, які були розкриті і винні засуджені, потерпіло 7000 неповнолітніх і малолітніх. При цьому констатується, що найбільша кількість з них потерпіла від статевих злочинів².

Верховним Судом України було вивчено за спеціальною програмою 120 справ про статеві злочини, в яких потерпілими була 141 неповнолітня особа. Достатньо небезпечним показником було те, що малолітні потерпілі склали значну частину вагу, їх виявилось 32,3%. З них були діти у віці до 3 років, з 3 років до 10 років і з 10 до 13 років³.

Серед 152 злочинців, які вчинили ці злочини, 22,3% були теж неповнолітніми. Переважна більшість злочинців (49,4 %) була у віці від 18 до 30 років⁴.

Як свідчить дослідження, при вчиненні статевих злочинів по відношенню до неповнолітніх, крім явно негативних рис злочинців, мають місце і специфічні риси неповнолітніх, які використовують злочинці при вчиненні злочинів, або які сприяють злочинній поведінці.

До загальних рис, які властиві неповнолітнім потерпілим, які можуть використовувати злочинці при вчиненні статевих злочинів, відносять, зокрема, такі: фізична слабкість, допитливість, потяг до пригод, довірливість, схильність підпадати під сторонній вплив, особливості соціальних ролей неповнолітніх в учнівському або трудовому колективі, в родині. Остання обставина обумовлює певну залежність неповнолітнього від вчителя, вихователя, батьків, а це заважає неповнолітнім здійснювати належний опір сексуальним домаганням з боку дорослих.

Старшим віковим групам неповнолітніх потерпілих можуть бути властиві такі риси, як моральна нестабільність, нерозбірливість в статевих відносинах, вживання спиртних напоїв, наркотиків тощо. Зрозуміло, що такі зразки поведінки потерпілих можуть бути поштовхом для вчинення проти них злочинів.

В процесі вивчення даної проблеми були проаналізовані матеріали 78 кримінальних справ про статеві злочини, де потерпілими були 84 неповнолітні особи⁵.

По цих матеріалах встановлено, що 53,2% потерпілих не були попередньо знайомі зі злочинцями, 26% - були знайомі зі злочинцями до вчинення злочинів, а 13,9% потерпілих були родичами засуджених. Стосовно характеристики потерпілих, то в своїй переважній більшості вони характеризувались позитивно. Лише на 3,5% осіб були негативні характеристики.

До цього слід також додати, що серед неповнолітніх 9,5% осіб знаходились в момент вчинення проти них злочину в нетверезому стані. Спиртні напої, перед вчиненням злочинів, вони розпивали разом зі злочинцями. Ці дані дають підстави констатувати, що в цих випадках поведінка потерпілих була провокуючою.

По багатьох справах, де потерпілі характеризувались позитивно, було встановлено, що вони проявляли надмірну довірливість по відношенню до незнайомих людей, відкликалися на їх пропозиції відвідати безлюдні місця, пізно ввечері самі повертались до дому. Всі ці обставини використовували злочинці при вчиненні статевих злочинів стосовно неповнолітніх. Певну негативну роль відіграє і бездоглядність неповнолітніх. Побічно про бездоглядність неповнолітніх потерпілих з боку батьків може свідчити час, коли були вчинені проти них злочини. Так, з вивчених нами матеріалів вбачається, що 18% злочинів було вчинено вночі, ввечері – 52,7%. Аналіз цих даних, особливо які стосуються вчинення злочинів вночі, призводить до висновку, що неповнолітні в ці часи повинні були знаходитись вдома, що само по собі виключало б можливість вчинення проти них злочинів.

На підставі вивчення потерпілих і їх ролі в механізмі злочинної поведінки повинна розроблятися система заходів запобігання статевих злочинів, де потерпілими стають неповнолітні. При цьому слід планувати заходи впливу як на можливих злочинців, так і на можливих потерпілих.

¹ Джужа О.М. Віктимологія на захисті прав і законних інтересів жертви злочину.// Право України. – 2002. - №2. - С.135.

² Маляренко В.Т., Мачужак Я.В. Про статеві злочини та інші сексуальні зловживання щодо малолітніх і неповнолітніх / Коментар судової практики в кримінальних та адміністративних справах. Постанови Пленуму Верховного Суду України (1995-1997) . –К.: Юрінком Інтер, 1998.-С. 20.

³ Маляренко В.Т., Мачужак Я.В. Вказ. робота.-С.-26.

⁴ Маляренко В.Т., Мачужак Я.В. Вказ. робота.-С.24.

⁵ Злочини по вивчених справах кваліфікувались за КК України 1960р.